

ERGEN VE AYRILIK

Isée Bernateau Paris Üniversitesi Klinik Psikoloji ve Psikopatoloji Bölümü'nde profesör. Fransa Psikanaliz Derneği (APF) üyesi psikanalist.

İrem Göksu 1983 yılında İstanbul'da dünyaya geldi. Kadıköy Saint Joseph Fransız Lisesi'ni Koç Üniversitesi Psikoloji Bölümü'nü bitirdi. Yüksek lisansını Université René Descartes (Paris Cité) Klinik Psikoloji ve Psikopatoloji bölümünde tamamladı. 2019 yılından beri formasyonda psikanalist olarak çalışan Göksu, psikanaliz alanında makale ve seminer çevirileri yapmaktadır.

ISÉE BERNATEAU

Ergen ve Ayrılık

Çeviren
İrem Göksu

YAPI KREDİ YAYINLARI

Paul David ve Anna için

İÇİNDEKİLER

Türkçe Basıma Önsöz • 9

Önsöz • 13

I. Bölüm

Ben Nasıl Ayrıldım • 17

II. Bölüm

Yas Renklerine Bürünmüş Bir Ayrılık • 37

III. Bölüm

“Venüs’tür Bağlı Olan Bütünüyle Kurbanına” • 54

IV. Bölüm

Ayrılık ve Kaygısı • 75

V. Bölüm

Ayrılamayanlar • 90

VI. Bölüm

Lanetli Yalnızlık • 104

Kaynakça • 120

Türkçe Basıma Önsöz

Ergen ve ayrılık sözcüklerinin birlikte kullanımı hiç de şaşırtıcı değildir. Değildir, çünkü ergenlikte ayrılıklar peş peşe gelir. Erinlikle birlikte çocuksu bedenden, çocuksu tümgüçlülük ve çiftcinsellik düşlemlerinden, ensestin eylemsel olarak olanaklı hale gelmesiyle annesinin kurulan o yakın ilişkiden, hemen hepsinden hem de hayli kısa bir süre içinde ayrılmak gerekecektir. Bu dönemde ruhsallığın karşı karşıya olduğu bu zorunlu “iç” ayrılıklara ilkökul-ortaokul-lise geçişlerinin yarattığı zorunlu “dış” ayrılıklar da eklenir. Öte yandan, ergenlik dönemi çoğu zaman kuşaklar zincirinin yaşayan en eski halkaları ve aile geleneğinin bilge bekçileri olan nine ve dedelerden de geri dönüşsüz ayrılışların zamanıdır. Ölümün gerçekliğinin belki ilk kez farkına varılacak ve ayrılık ergenin ruhunda artık bambaşka bir boyut ve elbette anlam kazanacaktır. İşte bu yüzden, ilk ve kökensel ayrılığı anımsattığı için, ayrılık ergenler için ürkütücüdür. İlk ve kökensel ayrılık, doğum ve sonraki gelişim sürecinde anneden ayrılmaktır. Ancak bu ayrılığın insan oluşunun olmazsa olmazı olduğu da unutulmamalıdır. Çünkü yaşamın ilk dönemlerinde özne-nesne ayrımı ancak ayrılık dolayısıyla gerçekleşir ve özümlenir. Benzer bir şekilde, toplumsal anlamda özerk ve erişkin bir birey olmak da annesine ve onların temsil ettiği aileden ayrılmakla başarılır. Biyolojiden toplumsala önce özne ve sonra erişkin özne oluşa damgasını vuran her zaman ayrılıktır.

Bütün bunlar neden ayrılık konusunun ergenlerle yapılan klinik çalışmaların merkezinde yer aldığı açıklar. Bu, kimi zaman doğrudan ve apaçık bir biçimde gündeme gelir, kimi zaman ise analitik çalışma sırasında bilinçdışında oluşan fırtınaların bilince savurduklarından yola çıkılarak ortaya konması gerekir. Ama her şekilde ayrılık aktarım ve karşı-aktarım denkleminin ana unsurlarından biri olur. Dahası, psikanalitik çerçevenin seans sayısını ve süresini sıkı sıkıya belirlemiş olması haftalık seans aralarında

olduğu gibi seans sonlarında da ayrılığı bir sorun olarak ya doğrudan ya da dolaylı ama mutlaka gündeme getirecektir. Öte yandan, analitik çalışmanın yarattığı yakınlık nedeniyle çocuksu bağımlılığı anımsatan el konulma düşlemleri canlanan ergen, aynı zamanda terk edilme ve yalnız bırakılma korkularının da etkisi altındadır. Ayrılığa karşı bu çiftedeğerli tutum elbette analitik süreçte de yansımaları bulacak ve analistin en önemli uğraşlarından biri olacaktır. Diğer bir deyişle, ergen psikanalisti ayrılık sorunsalını bir yandan ergenliğin ana konularından biri olması ama öte yandan klinik çalışmada özellikle aktarım/karşı-aktarım denkleminde damgasını vurması nedeniyle ele almak ve elbette tüm bunları psikanalitik uygulamanın psikanalitik kuramla kurduğu ilişki bağlamında çözmek zorundadır.

Önceki yıllarda İstanbul Psikanaliz Derneği'nin birçok etkinliğinde İstanbul'da ağırlanmış olduğumuz ve ülkemiz psikanaliz süreli yayınlarında yazıları da yayımlanmış olan Paris Üniversitesi psikoloji profesörü ve Fransa Psikanaliz Derneği (APF) üyesi psikolog ve psikanalist Isée Bernateau, Türkçeye çevrilen ilk kitabı *Ergen ve Ayrılık*'ta tam da bunu yapmaktadır. Bir yandan klinikte karşılaştığı ergenlerin sorunlarını yaşamlarının en canlı ve en derin ayrıntılarına kadar inerek ayrılık bağlamında ele almakta, bir yandan da bir psikanalist olarak psikanalitik çalışmasının en özgün ve en zorlu unsurlarını cesur ve ayrıntılı bir anlatıyla yine ayrılık sorunsalına vurgu yaparak gözler önüne sermektedir. Bu çok boyutlu anlatı sayesinde Irène, Octave, Sylvie, Marc, Gisèle ve Perle'i yalnızca birer klinik olgu olarak değil, bireysel ve ailesel öykülerinin tüm ayrıntılarıyla neredeyse gözümüzde canlandırarak, çocukluktan erişkinliğe geçme savaşımındaki bireyler olarak okuyoruz. Bu arada elbette yazarı da yalnızca bir psikanalist, profesör veya klinisyen olarak değil, yaşamından bir alan ve zaman dilimini ergenlerle paylaşan, kendi ergenliğinin üzerinden bir hayli süre geçmiş olsa da onun canlılığını ruhsallığında korumayı bilmiş olan bir erişkin birey Isée olarak gözümüzde canlandırıyoruz. Öte yandan, kitapta yer alan bu dipdiri klinik aktarımlar psikanalizin "kuram uygulamayı, uygulama da kuramı besler" geleneğine uygun olarak çok önemli kuramsal kaynaklarla destekleniyor. Isée Bernateau kitabında Sigmund Freud, Melanie Klein, Anna Freud ve Sándor Ferenczi gibi

klasiklerin yanı sıra Donald Winnicott, Peter Blos, Margret Mahler, John Bowlby gibi çocuk ve ergen ruhsallığı hakkında çok önemli görüşler öne sürmüş psikanalistlere, André Green, Pierre Fédida, Jean Guillaumin, J.-B. Pontalis, Paul-Claude Racamier gibi çağdaş Fransız psikanalizin en önemli adlarına ve elbette Catherine Chabert, Jacques André, Philippe Gutton, François Richard gibi birlikte çalıştığı psikanalistlere, onların görüşlerine ve yapıtlarına cömertçe yer veriyor.

Ergen ve Ayrılık yalnızca ergen klinisyenleri için değil, ergenlerle çalışan öğretmenler, eğitmenler, sosyal hizmet uzmanları gibi meslek insanları kadar ergenlik sürecinden geçen bireylerle ilişki ve iletişim içinde olanlar (Annebabalar mı? Elbette) için de hayli yol gösterici sorgulamalar içermektedir. Kitabın ister klinisyen olsun ister öğretmen, eğitmen, sosyal hizmet uzmanı ya da annesaba, tüm erişkinlere verdiği en önemli mesaj ergenlik sürecindeki bireyin ayrılık bağlamında ortaya çıkmış olsa da, temel sorununun Bernateau'nun kitabın son satırlarında da dediği gibi, bir "kendine doğuş alanı ve zamanı yaratmak" olduğudur.

Öyleyse biz erişkinlere düşen böylesi "bir kendine doğuş alanı ve zamanı yaratma" zorlu uğraşı içindeki ergenlere eşlik etmek olmalıdır.

Talat Parman
Şubat 2024

Önsöz

Yalnız başına, yatağına uzanmış. Son birkaç aydır gökyüzü altüst olmuş, dünya yıkılmış, yeryüzü çökmüş, zemin sallantılı, yalnızlık ise hükümlerini sürmüştür. Odasının kapısı kapalı: Artık kimse-nin içeriye giriş izni yok. Özellikle de hiçbir şeyden anlamayan annesinin. Diğer insanlar hem her yerde hem hiçbir yerdeler... Onların yok oluşları, var oluşların en yıkıcı hali olsa da tartışmasız hüküm süren boşluğu doldurmaz. Bu sıralar giyimi baştan aşağı kapkara. Artık ne ortaokula gitmek ne de kimseyi görmek istiyor. Bazen özkıyım düşüncesi var aklında; yaşamın hiçbir anlamı yok. Ergenlik sürgünlerin zamanıdır.

Bir bankta iki kişiler. Bacakları bonzai ağaçlarının düğümlü ve örgülü gövdeleri gibi büküle büküle birbirine dolanmış; otur-maktan çok uzanır haldeler. Dağınık saçlarının içinden kollar çı-kıyor; böğürleri yapışmış ve yüzleri birbirine değiyor. Bu artık, biri diğerinin içinde kaybolmuş melez bir yaratık; bedenlerin sı-nırları bulanıklaşıp birbirine karmaşık bir şekilde dolanmış. Her şey dağınık. Kahkahalar, çığlıklar, darbeler, öpücükler, itiraflar, yeminler: "Ölüm bizi ayırıcaya kadar". Her şeyi birlikte yapıyorlar, aynı liseye gidecekler. Bu, kaynaşmadan çok karışıklık. Ergenlik birbirinden ayrılmazların zamanıdır.

Ergenlik döneminde, erinliğin gelişile birlikte o kadar çok sayıda zorlu değişiklik baş gösterir ki, zaman zaman ikinci doğum olarak anılır. Ergenler bedenlerinin değiştiğini görürler, artık hiçbir şey eskisi gibi değildir. Dösel (*genital*) cinselliğe erişim, ergenin başkalarıyla ve kendisiyle olan bağlarının yeniden düzenlenmesi silsilesine yol açar. Her şeyden önce ergenlik hem olumlu hem de olumsuz yönleriyle Oidipus karmaşasının çözülmesi açısından ayrıcalıklı bir zamandır ve zaten *öyle de olmalıdır*. Artık olası olan bir enseste savrulma pahasına *beden ayrılığının* oluşturulduğu ayrıcalıklı bir zamandır: Ergenin ayrışması, enseste ve ölümcül bir yakınlığa girişmemek için yaşamsal bir önem taşır. Bu baskı,

ergenliği, doğumdan ölüme uzanan ayrılma sürecinde hakikat anı haline getirir. Ancak ayrılık, öngöröldüğü halde, bunu sık sık hem kendisinin hem de diğerinin ölümlü olarak deneyimleyen ergen için ciddi bir ıstırap kaynağıdır.

Ayrılıktan söz ederken, asıl öne çıkan kopmadır. Boşanmalar, ayrılmalar, yaslar ve yitikler ayrılığa üzücü, hatta travmatik niteliklerini verirler. Ayrıca ona, uzam ve zamanda yalıtılabilen, ayırt edilebilen bir olayın görünürdeki nesneliliğini de verirler. Öte yandan, ayrılığın gerçekten zamana bağlı bir olay olup olmadığı ve ergenlikte kesin olarak gerçekleşip gerçekleşmediğı merak edilebilir. Çünkü ayrılığın gerçeklikte meydana gelmesi ile bunun ruhsallıkta deneyimlenme yetisi arasında bariz bir fark vardır. Bu temel fark, kişinin öyküsünde bazen herhangi bir travmatik ayrılığa yol açmaksızın zaten gerçekleşen bir ayrılık sürecinin içruhsal (*intrapsychique*) boyutunu vurgular. Ayrılığı bir süreç olarak düşünmek, gerçeklik alanını terk etmek ve ayrılığı içruhsal alanda sorgulamaktır, öznelliklerarası alanda değil. Bu kitabın hedefi, ayrılığı gerçekliğı kapsamında ele almak değildir. Odaklandığım yer, kişinin yaşamı boyunca meydana gelebilecek farklı ayrılıkların travmatik yankılanmaları da değildir. Amacım her şeyden önce, yalnızca bilinçli duyguyu değil, özellikle bilinçdışı boyutları da hesaba katarak özne ile nesne arasındaki ayrılık duygusunun insan ruhsallığında nasıl meydana geldiğini anlamaktır.

Ergenlikte ayrılığın ruhsal özgüllüğü şu çelişkide saklıdır: Nesnenin var oluşu en fazla onun yok oluşunda hissedilir. Yok olanın acı verici var oluşuna ilişkin bu çelişki ayrılık durumuna *ayrılma korkusunu*, *ayrılmama korkusuna* eşitleyen tekinsiz bir boyut kazandırır. Ayrılık korkusu daima bir ayrılık arzusudur. Bu çelişki bazen ergenler için erişilemez görölen yalnızlığı, ruhsal açıdan karmaşık bir durum haline getirir. Ayrılık süreci, her zaman çoktan kaybedilmiş bir nesneye duyulan melankolik nostalji ile yokken bile her yerde var olan bir nesnenin tekinsizliğı arasında, çok kaygan bir çizgide yol alır.

Ayrılık olumlu ve olumsuz olmak üzere bir çifte değere sahiptir: Özne için hem *son derece gerekli* hem de *son derece dayanılmazdır*. Beşikten mezara kadar, özne ile nesne arasındaki tüm ilişkilere ayrılık ve birleşmenin diyalektik mantığı hükmeder. Ancak ayrılığın

tipik görüntüsü, göbek bağının kesilmesi olarak kalır. Bu görüntü, kaybedilmesi ergenlikte sonsuz bir nostaljiye yol açan ve mükemmelliğin simgesi olan bir teklik/bütünlük mitinin sürmesini sağlar. Ayrılık kavramı yapma ve bozmanın çifte boyutu açısından zengindir. Duygulanım tarafında, ayrılık, kayıpla birbirine karıştırılma ve acıya dönüşme riski taşır. Tasarım açısından ise bir hazırlık dersi niteliğindedir: Ayrılık simgeleştirme ve anlam yaratır. Bu çifte değer ergenlikte bir çelişkiye yol açar, çünkü ayrılık o dönemde hem acı verici bir olay olarak travmatik hem de simgeleştirilebilir içruhsal bir süreç olarak yapılandırıcı özelliklere sahiptir.

Ergenlikte ayrılık sürecine dair düşünceler, ancak her bir ergenin kendisine özgü klinik tekilliğinden yola çıkarak geliştirilebilir. Ayrılığa dair sorunsalın bizzat iyileştirmenin içine yayılması, bunları gözlemlemeyi ve en iyi olasılıkla işlemeyi olanaklı kılar. Bu kitap, birbirini izleyen portreler sunmaktadır. Bazıları analitik psikoterapiyle izlediğim ergenler, diğerleri ise bir gündüz hastanesinde birlikte çalıştığım ergenlerdir. Bu ergenlerin hiçbiri önceden hazırlanmış bir görüşe bir örnek olma işlevi yüklenmediler. Tersine, hepsi sorgulamama ve ayrıntılı bir biçimde düşünmeme derinden katkıda bulundu. Irène, Octave, Sylvie, Marc, Gisèle, Perle: Bu ergenlerin her biri, ergenlikte ne acıdan ne de yaratıcılıktan uzak gelişen ayrılık sürecine girmenin kendilerine özgü bir yolunu buldu. Hepsi, ayrılık üzerindeki psikanalitik düşünceye rehber oldu.